

Clasificarea verbelor *dicendi* folosite în presa românească a anului 1918

Iulia BARBU-COMAROMI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
iulia.barbu@gmail.com

Abstract: In this paper, we analyze the means of reporting speech used in written Romanian press in 1918, when Transylvania, Bessarabia, and Bukovina were reunited within the Romanian Kingdom, in The Great Union event, with special attention to the group of verbs or phrases designating the speech (*verba dicendi*), oral, written, or thought. We try to organize the list of verbs in several groups based on their semantic features and pragmatic uses.

Keywords: *verba dicendi, semantic feature(s), journalistic, reported speech, (written) press.*

1. Precizări preliminare

Prezentul articol se dorește a fi o cercetare a verbelor *dicendi* folosite ca elemente introductive ale discursului raportat în presa de informare a anului 1918¹. Vom încerca să realizăm o clasificare a verbelor considerate, pe baza trăsăturilor lor semantice și pragmatice. Vom avea în vedere în principal verbe unități lexicale, precum și locuțiuni verbale sau formulări perifrastice cu rol *dicendi*, capabile a admite discurs raportat sau nu. Vom urmări și în ce măsură verbele folosite de autorii articolelor din presa scrisă influențau receptarea mesajului sau contribuiau la sporirea impactului asupra publicului cititor. Sursele sunt publicații din anul avut în vedere, cu atenție specială asupra gazetei „Telegraful Român”.²

2. Verbe *dicendi* propriu-zise și verbe *dicendi* secundare

Verbele *dicendi* alcătuiesc un câmp lexico-semantic pe baza unei trăsături semantice comune, desemnarea unui act de enunțare (orală, mentală sau scrisă)³, elementele care diferențiază componentele clasei fiind trăsăturile distinctive. Acest câmp lexico-semantic a beneficiat de numeroase încercări de clasificare, în funcție de diverse criterii: semantic,

¹ A se vedea, cu referire la discursul raportat din presa anului 1918, studiul nostru publicat în revista „Meridian critic”, nr. 1 (vol. 32), 2019, pp. 121-136.

² Am parcurs un eșantion alcătuit din primele 35 de numere din „Telegraful Român”. Având în vedere strict textul jurnalistic de informare, nu am luat în calcul, pentru alcătuirea inventarului, textele (cele mai multe, literare) aparținând suplimentului cultural „Foișoara Telegrafului Român” (cu apariție independentă până în anul 1878, ulterior încorporat în coloanele gazetei).

³ Câmpurile lexico-semantice sunt definite ca „fragmente (subansambluri, mulțimi) din ansamblul lexical al unei limbi care grupează numai denumirile înrudite din punctul de vedere al sensului sau care au un *denominator semantic comun*.” [Bidu-Vrânceanu, Forăscu, 2005: 144; sublinierea autoarei capitolului: A. B.-V.].

sintactic, pragmatic, stilistic, uneori combinate între ele, însă delimitarea tranșantă a acestora se dovedește a fi dificilă, având în vedere că în „descrierea” unui verb *dicendi* concură o serie de factori, atât de ordin semantic, cât și sintactic și pragmatic. Astfel, s-a încercat clasificarea verbelor de comunicare în funcție de sensul de bază, marca stilistică (popular, familiar, formal, oficial), orientarea mesajului reprodus către un interlocutor (cu complinire lexicală obligatorie, omisibilă sau incompatibilă) [Zafiu, 1994, I: 16], raportarea la alte enunțuri (adăugiri, reluări), desemnarea unor acte de vorbire specifice (*a cere, a întreba, a mulțumi, a răspunde*) etc.

În lucrările de specialitate, se delimitează, în general, două mari grupe: verbe *dicendi* propriu-zise, prototipice (*a spune, a zice, a afirma*), și verbe *dicendi* secundare (“secondary verbs of saying”) [Bălășoiu, 2004: 173; GALR II, 2005: 819; Fónagy, 1986: 266-272], care prezintă sensuri secundare, subordonate sensului primar de îndeplinire a unui act de enunțare (*a bâlmăji, a întrerupe, a sublinia* etc.).

A zice și *a spune* sunt verbe *dicendi* pure, neutre prin excelență, reprezentând, în egală măsură, arhilexemele clasei lexicale de care ne ocupăm⁴. Grupa verbelor de declarație, mai mult decât altele, se distinge prin permisivitate față de alte clase lexicale (în special, clasa verbelor de gândire sau cea a verbelor psihologice), din care atrage cu ușurință alte verbe ce pot desemna comunicarea fie într-o manieră neutră, obiectivă (ex. *a crede, a sublinia*), fie într-o manieră cât mai nuanțată și mai plastică, în contexte marcate de subiectivitatea autorului-raportor (ex. *a lătra, a mârâi, a puncta, a trânti*). Trăsătura migrării lexicale conferă clasei verbelor de comunicare bogăție și diversitate semantică și sintactică.

Categoria verbelor *dicendi* secundare prezintă un caracter permanent deschis, prin posibilitatea de atragere a unor verbe cât mai diverse din alte clase semantice, identificându-se mai multe situații în privința elementelor componente. O primă situație este reprezentată de verbele care, pe lângă semnificația de bază („a spune”), redau și detalii suplimentare referitoare la activitatea de comunicare: inflexiunea vocii, claritatea sau neclaritatea enunțării, atitudinea emițătorului etc. O serie de verbe precum *a continua, a începe, a încheia, a întrerupe, a puncta* etc. sunt polisemantice, având sensuri aplicabile, datorită semantismului general, inclusiv acțiunii de comunicare orală. O situație aparte se distinge în cazul verbelor nedeclarative la bază, dar care pot actualiza un sens *dicendi* exclusiv în vecinătatea unui enunț în stil direct, îndeosebi, sau indirect: *a se încrunta, a râde, a trânti, a tuna, a zâmbi* etc. Astfel de verbe care pot deveni declarative contextual exprimă acțiuni care se desfășoară simultan cu emiterea unei replici, pe de o parte (ex. *a suspina*), și evidențiază circumstanțele emiterii mesajului sau efectele ei, pe de altă parte (ex. *a convinge*) [Bălășoiu, 2004: 173]. I. Fónagy [1986: 266] consideră că utilizarea ca verbe de declarație a unor verbe care denotă o acțiune legată întâmplător de actul de vorbire raportat este un fenomen relativ recent, bazat pe o extindere a regulii generale privitoare la relația dintre enunțul raportat și sensul verbului care introduce acest enunț. (“Generally speaking, the speaker’s simultaneous gestures carry information completing the speech act.” [Fónagy, 1986: 267]) Același autor [Fónagy, 1986: 269] mai explică utilizarea unor verbe nedeclarative ca verbe de declarație prin elipsa verbului *dicendi* dintr-o construcție de tipul *a spus și a sărit* și prin procesul metaforizării, care creează un nou sens prin sintetizarea a două concepte diferite,

⁴ Ileana-Camelia Popa [Popa, 2007: 349 ș.u.] analizează principalele valori semantice și pragmatice ale verbelor *a zice* și *a spune*, arătând că o deosebire între cele două verbe este faptul că *a zice* exprimă subiectivitatea celui care enunță un mesaj, pe când *a spune* exprimă o opinie obiectivă, care, în genere, nu aparține locutorului, ci unei terțe persoane. O altă deosebire ține de registrul de utilizare: *a zice* este familiar, în timp ce *a spune* reflectă un limbaj mai îngrijit și este termenul neutru din punctul de vedere al valorii declarative exprimate în limba standard.

cum ar fi „a sări” și „a zice”. Migrarea verbelor din diverse domenii de comunicare verbală și nonverbală spre clasa verbelor *dicendi* are la bază un transfer de sens (de cele mai multe ori, metonimic, alteori, metaforic) și certifică ideea că verbul de declarație funcționează ca o marcă a subiectivității celui care raportează, acesta fiind cel care evaluează sau califică actul performanțat de emițătorul inițial.

În privința diferențierii stilistice, unele verbe *dicendi* aparțin unui limbaj popular și familiar (*a zice*), altele sunt specifice unui limbaj neutru stilistic (*a spune*) [Brâncuș, 2004: 172-174], în timp ce altele sunt preferate într-un discurs formal, instituționalizat (*a afirma*, *a comunica*, *a declara*, *a informa* etc.). Prin urmare, selectarea unui verb *dicendi* depinde de registrul de utilizare: pe de o parte, în literatura beletristică, discursul este marcat de perspectiva și intenția autorului, care are posibilitatea de a alege dintr-o serie extinsă de verbe, iar, pe de altă parte, în stilul publicistic, discursul se caracterizează cu precădere prin obiectivitate, fapt ce poate restrânge libertatea jurnalistului în folosirea verbelor *dicendi*.

3. Verbele *dicendi* în publicistică

Verbele *dicendi* folosite în presă prezintă o serie de trăsături care le diferențiază de alte verbe de declarație: caracterul impersonal al destinatarului, ceea ce conferă obiectivitate mesajului transmis; direcționarea atenției spre conținutul mesajului, și nu spre circumstanțele enunțării; caracterul formal al mesajului, identificabil prin semul [+ formal].

În publicistica românească actuală, se pot identifica o serie de verbe *dicendi* cu o frecvență ridicată. Sunt verbe neutre stilistic, în principal din seria verbelor de informare, de aducere la cunoștință, dar și de subliniere a mesajului transmis; amintim câteva dintre acestea: *a admite*, *a afirma*, *a anticipa*, *a anunța*, *a arăta*, *a argumenta*, *a clarifica*, *a comunica*, *a se confesa*, *a considera*, *a crede*, *a declara*, *a detalia*, *a dezvălui*, *a estima*, *a explica*, *a informa*, *a insista*, *a încunostiința*, *a înștiința*, *a mărturisi*, *a menționa*, *a nota*, *a observa*, *a preciza*, *a reafirma*, *a relata*, *a releva*, *a remarca*, *a spune* (preferat lui *a zice*, care are un caracter mai puțin formal), *a susține* etc. Realizând o „radiografie” a verbelor *dicendi* folosite în presa de informare, pe baza unui număr de articole din trei cotidiane franceze, M. Monville-Burston [1993] constată că verbele cele mai frecvente sunt: *dire*, *déclarer*, *affirmer*, *estimer*, *annoncer*, *expliquer*, *ajouter*, *souligner*, *préciser*, *indiquer*, urmate de *demander*, *parler*, *raconter*, *rappeler*, *lancer*, *avouer*, *répondre*, *(s')exprimer*, *noter*, *assurer*, *confier*, *confirmer* și *reconnaître*.

Alte verbe marchează anumite momente în desfășurarea enunțării: începutul acesteia (*a începe*), continuarea mesajului (*a adăuga*, *a completa*, *a continua*, *a urma*), încheierea mesajului (*a conchide*, *a concluziona*, *a încheia*, *a (se) opri*); repetarea unei idei exprimate anterior (*a itera* „a repeta”, *a reîncepe*”, *a reitiera* „a repeta”, *a relua*, *a repeta*); raportarea la actul de enunțare al unui interlocutor (*a răspunde*, *a replica*); evaluarea, sublinierea unui segment din mesaj (*a accentua*, *a arăta*, *a comenta*, *a confirma*, *a evidenția*, *a indica*, *a nota*, *a puncta*, *a reconfirma*, *a releva*, *a reliefa*, *a semnala*, *a specifica*, *a sublinia*); exprimarea opiniei (*a aprecia*, *a considera*, *a crede*, *a opina*), raportarea la un eveniment din viitor (*a anticipa*) etc. Așa cum sublinia Maria Cvasnâi Cătănescu [2006: 79], verbelor de declarație propriu-zise folosite în presă (*a spune*, *a zice*, *a declara*) li se substituie „verbe epistemice, psihologice, de opinie, volitive, care exprimă: îndemnul, ordinul, avertismentul, solicitarea, încurajarea, aprobarea, refuzul și negarea, propunerea, invitația, convingerea, obligativitatea, sugestia, interdicția etc.”

Merită amintită aici o clasificare dintre cele mai pertinente, propusă de Alina-Viorela Prelipcean [2015: 53 ș.u.], care grupează verbele zicerii în funcție de comportamentul pragmatic și de cel semantic. În funcție de valorile pragmatice desemnate, autoarea identifică următoarele categorii de verbe: 1. **asertive**, cu subcategoriile a) verdictive (*a condamna*, *a se pronunța*); b) asumative (afirmative: *a afirma*, *a susține*; negative: *a*

nega); c) concluzive (*a concluziona*); d) expozitive (descriptive: *a descrie, a clasifica*; argumentative: *a argumenta, a explica*); 2. **declarative** – laice (*a pronunța, a proclama*) și religioase (*a boteza, a blestema*); 3. **directive**: ordin (*a ordona, a porunci*); solicitare (*a cere*); rugămintea (*a ruga*); sfat (*a sfătui, a sugera*); permisiune (*a aproba, a îngădui*); interpelare (*a se adresa, a chema*); interogație (*a întreba*); 4. **comisive**:promisiune (*a promite*); amenințare (*a amenința, a avertiza*); provocare (*a provoca*); 5. **expresive**: recunoștință (*a mulțumi*); reproș (*a reproșa, a mustra*); remușcare (*a se scuza*); urare (*a ura*); felicitare (*a felicita, a lăuda*); salut (*a saluta*); injurie (*a denigra, a înjura*). De asemenea, în funcție de valorile aspectuale, se disting: a) verbe *dicendi* perfective: ingresive și incoative (*a exclama, a izbucni*), rezultative (*a convinge, a demonstra*), reiterative și frecventative (*a relua, a repeta*), egresive și terminative (*a concluziona, a încheia*); b) verbe *dicendi* imperfective: retrospective (*a rememora*), durative (*a conversa*), prospective (*a prezice*) [Prelipcean, 2015: 66-69]. Unele verbe exprimă și valori modale (probabilitate, permisiune, interdicție, obligativitate). În ceea ce privește componenta semantică, încercând să realizeze o analiză componentială, autoarea propune o listă de zece seme pe care le consideră relevante: componenta vorbirii (comună tuturor verbelor *dicendi*), informația transmisă, caracterul interogativ, caracterul negativ, atitudinea afectiv-emoțională, reciprocitatea, intensitatea, inteligibilitatea rostirii, registrul și caracterul tehnic al canalului de comunicare [Prelipcean, 2015: 71].

4. Clasificarea verbelor *dicendi* folosite în presa anului 1918

Parcursul selectiv a publicațiilor de la 1918 relevă folosirea unor verbe *dicendi* dintre cele mai diverse⁵, precum și a substantivelor *dicendi*; nu puține sunt formulările perifrastice (care intră în relație de sinonimie cu unități lexicale corespondente: *a da lămuriri* = *a lămuri*; *a rosti un mesaj* = *a vorbi*; *a trimite laude* = *a lăuda*; *a aduce știrea* = *a anunța, a vesti*; *a face întrebare* = *a întreba*; *a da răspuns* = *a răspunde*; *a scoate la iveală* = *a dezvălui*; *a se lăși vestea că* = *a se vesti*; *a desfășura ideea că* = *a expune, a prezenta*; *a face declarații* = *a declara*; *a fi de părere* = *a crede, a considera* etc.):

Secretarul de stat [...], într-o vorbire mai lungă, *a dat lămuriri* despre pertractările din ultimele zile cu rușii în chestiunile teritoriale și politice. [TR, nr. 2, 22 ian. 1918, p. 6]⁶

[...] *a dat ordin* comandantului suprem al armatelor române să treacă fără amânare linia demarcațională pe toată întinderea ei [...] [R, nr. 40, 28 dec. 1918, p. 4]

Regele George al Angliei *a rostit un mesaj* în parlament [...]. Regele *trimite laude* la adresa soldaților săi și a marinei [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

Deputatul [...] *face întrebare* în chestiunea tratatului [...] [TR, nr. 15, 23 feb. 1918, p. 58]

Raportorul [...], *fiind de părere* că proiectul reformei electorale răspunde tuturor cerințelor progresului democratic, îl recomandă spre primire. [TR nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

⁵ Vom reuni verbele fără a ține cont de diferențele de comportament sintactic sau de capacitatea lor de a admite sau nu discurs raportat.

⁶ Am intervenit, unde a fost cazul, în prezentarea grafică a contextelor citate (e.g. în scrierea corectă a unor forme greșite, în eliminarea unor virgule plasate greșit, în încadrarea între virgule a vocativelor, a apozitiilor etc.); în schimb, am păstrat unele forme învechite, pentru a reda culoarea lexicală a epocii (ex. *cătră, a complecta, a mulțămii, rășboi, tractat* etc.).

Propunem în cele ce urmează o grupare a verbelor în trei mari categorii (cf. clasificarea propusă în Barbu [2014: 53-54]), pe baza statutului trăsăturii *dicendi*, ca fiind de bază, secundară ori figurată: verbe *dicendi* propriu-zise, verbe *dicendi* cu valori suplimentare și verbe contextual *dicendi*.

4.1. Verbe *dicendi* propriu-zise

În această categorie grupăm verbele al căror sens *dicendi* este cel de bază: *a afirma*, *a comunica*, *a cuvânta*, *a declara*, *a grăi* (sporadic, era folosit și substantivul grăire [TR, nr. 17, 28 feb. 1918, p. 66]), *a rosti*, *a spune*, *a vorbi*, *a zice* etc. Din punct de vedere pragmatic, ca forță ilocuționară exprimată, verbele *dicendi* propriu-zise desemnează acte verbale reprezentative (asertive), conform teoriei elaborate de John Searle [1977]⁷. Așa cum sublinia Magdalena Manu Manta [2014: 290], „alegerea verbelor cu sens neutral (care, față de orice alt verb introductiv, semnaleză numai actul locuționar, fără să-l caracterizeze) pare să reducă subiectivitatea respectivului enunțiator și, în consecință, să limiteze imixtiunea acestuia în discursul raportat”.

Unele verbe admit coocurența cu discursul raportat⁸ (*a comunica*, *a declara*, *a zice*), în timp ce altele se construiesc numai narativ, necesitând compliniri lexicale (*a rosti*) sau permițându-le (*a cuvânta*, *a grăi*, *a vorbi*). Verbul *a rosti*, considerat reprezentativ pentru desemnarea actelor fonice pure [Golopenția, 2014: 244: *phonic acts*], este folosit de regulă narativ, însoțit de compliniri, fără a introduce DR:

[...] *a rostit cuvinte* de încurajare [R, nr. 43, 2 ian. 1919, p. 1]

Predică a rostit și preotul I. Blaga din Jibert [...] [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 3]

Regele George al Angliei *a rostit un mesaj* în parlament [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

A grăi este folosit frecvent, cu complinire:

Grăind o sudalmă îngrozitoare [...] [TR, nr. 2, 22 ian. 1918, p. 6]

sau introducând DD:

Din partea noastră ne împreună glasul cu al fiilor bisericii gr.cat. române și îndurerăți *grăim*: Fie-i ușoară țărâna și eternă amintirea! [TR, nr. 3, 24 ian. 1918, p. 10]

[...] contele Czernin a ieșit în fruntea tuturor pacifiștilor, a intrat în șirul celor mai mari bărbați de stat și a apropiat cu un pas uriaș pacea, *grăind*: Nu ne trebuie anexiuni [...] [TR, nr. 5, 29 ian. 1918, p. 18]

A cuvânta și *a vorbi* sunt folosite, în general, narativ:

⁷ J. Searle [1977] a reluat clasificarea actelor de vorbire, realizată mai întâi de J. Austin, în 1962, care avea în vedere în principal actele performative. J. Searle a extins clasificarea lui Austin, stabilind cinci categorii de acte de vorbire ilocuționare (care le includ pe cele performative): asertive, comisive, directive, declarative și expresive.

⁸ Vom folosi uneori notarea DR pentru sintagma „discurs raportat”, DD, pentru „discurs direct”, DI, pentru „discurs indirect”.

D-l Al. Marghiloman *a cuvântat* pentru Regele Ferdinand [...] [GB, anul II, nr. 479, 14 apr. 1918, p. 1]

Vorbește după aceasta despre căderea Rusiei [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

Sporadic, urmate de un adverb modal (*așa, astfel*), pot admite DD:

[...] capul bisericii romano-catolice din țara noastră *a vorbit* astfel: «În vremea de acum [...]» [TR, nr. 34, 9 apr. 1918, p. 133]

Un număr considerabil de ocurențe se remarcă în cazul verbelor *a declara* și *a zice*, care admit atât DD, în orice poziție (remarcând însă, pentru poziția incidentă, preferința pentru *a zice*):

Când suspinăm – *zice* – ni s-arată năluca urâtă în pălărie cu peana de cocoș. [R, nr. 40, 28 dec. 1918, p. 2]

Orice program care se întinde asupra tuturor ramurilor vieții de stat, – *zice* oratorul, – suferă de greșala [sic!] că poate să accentueze unele principii generale [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 33]

Martori oculari au fixat toate acestea și ei *au declarat* din cuvânt în cuvânt: „Pușcau după bieții Români, ca după iepuri?”! [R, nr. 42, 31 dec. 1918, p. 2]

Károlyi își pierde mereu marea popularitate ce-o avea în republica maghiară. Însuș *a declarat* unui ziarist maghiar: „E pe sfârșite și popularitatea mea...” [R, nr. 40, 28 dec. 1918, p. 4]

cât și DI:

Deputatul Bizony expune punctul de vedere al disidenților partidului Appony *zicând* că nu există nici un motiv temeinic [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

[...] contele Hertling a rostit în 24 l. c. o vorbire mai lungă, în care s'a ocupat cu tratativele dela Brest-Litovsc, *zicând* că se vor termina [...] [TR, nr. 5, 29 ian. 1918, p. 18]

A vorbit ministrul de justiție Vázsonyi *zicând* că partidul democrat poate să fie mulțumit cu programul guvernului [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 33]

Excelența Sa *răspunde* vădit pătruns *zicând* că doririle de bine în vremuri grele, în vremuri de primejdie ne mângăie și ne întăresc inima. [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]

Kühlmann *scoate în relief* contradicția declarațiilor lui Troțki, *zicând* că acesta recunoaște [...] independența Poloniei [...] [TR, nr. 10, 9 feb. 1918, p. 38]

La începutul ședinței plenare [...], președintele contele Czernin [...] *a declarat* că recunoaște delegația din Ucraina [...] [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 3]

Regele George al Angliei *a rostit un mesaj* în parlament și *a declarat* că prin colaborarea Statelor Unite s-a întărit puterea armelor înțelegerii [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

[...] a luat *cuvântul* contele A. Apponyi, care [...] a declarat următoarele: [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 33]

Așa cum se remarcă și în exemplele de mai sus, sunt frecvente cazurile de supraraportare, în care *a zice*, mai rar *a declara*, *a vorbi* sau altele, devin uneori simple mărci ale discursului raportat, în formulări tautologice (folosirea unui verb *dicendi*, dublat de un verb la gerunziu sau la indicativ, aparținând aceluiași câmp lexical, neutru semantic). [Manta [2014: 290] *A comunica* este folosit îndeosebi pentru introducerea unui fragment în DI:

[...] ministrul Apponyi a comunicat Consistorului gr. cat. român din Oradea-mare, că în viitor va da ajutor gimnaziului românesc din Beiuș [...] [GT, nr. 4, 24 ian. 1918, p. 4]

D. Inculeț comunică membrilor guvernului român că „Sfatul Țărei” a aprobat condițiile [...] [GB, anul II, nr. 479, 14 apr. 1918, p. 1]

Alături de *a declara*, *a comunica* marchează un discurs formal, oficial (marcat uneori, ca în exemplul de mai jos, prin complinire lexicală):

Comanda supremă germană a comunicat oficial statului major dela Petrograd că ostilitățile s-au încheiat. [TR, nr. 22, 12 mart. 1918, p. 86]

Surprinde ocurența redusă a verbului *a afirma* (construit, în genere, cu DI):

[...] acehora cari au afirmat că apărătorii proiectului n’ar înțelege deplin interesele națiunii maghiare. [TR, nr. 19, 5 mart. 1918, p. 74]

Se afirmă că tunurile acestea bat la distanță [...] [TR, nr. 30, 30 mart. 1918, p. 118]

4.1.1. Nu lipsite de importanță sunt cazurile în care secvențe de discurs raportat în stil direct și indirect sunt introduse de diverse substantive din sfera semantică a zicerii, la forma de singular sau de plural (*afirmație*, *comunicat*, *cuvânt*, *declarați(un)e*, *informați(un)e*, *proclamație*, *veste*, *vorbă* etc.):

Românii [...] n’au înțeles la început ce va să zică *vorbele* unui locotenent ungar: „Majd rendezünk mi is mindjárt valamit!” [...] [R, nr. 42, 31 dec. 1918, p. 2]

[...] concluzul, exprimat poate prea lapidar prin *cuvintele*: «stola nu se poate urca» [...] [TR, nr. 2, 22 ian. 1918, p. 5]

[...] după *cuvântul* Psalmistului: «Pace trebuie să fie și în lăuntru zidurilor tale și noroc în casele tale» [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]

Regele zâmbi și trecu mai departe cu *cuvintele*: [...] [TR, nr. 7, 2 feb. 1918, p. 26]

[...] a dat expresie punctului său de vedere, prin următorul *comunicat*: [...] [TR, nr. 29, 28 mart. 1918, p. 114]

4.1.2. Textul jurnalistic al anului 1918 nu este lipsit de locuțiuni verbale (sau formulări perifrastice) cu sens propriu-zis *dicendi*: *a face declarați(un)i* (cu posibilitatea de a introduce DR în condițiile existenței unui determinant antepus de tipul *următoarea* /

următoarele pentru substantivul *declarați(un)e / declarați(un)i*, *a ține o vorbire* (numai narativ, fără a introduce DR) etc.:

D. C. Stere, [...], *a făcut următoarele declarațiuni* unui redactor al ziarului [...] [GT, nr. 4, 24 ian. 1918, p. 3]

Un distins și cunoscut diplomat olandez a făcut unui ziar din Amsterdam următoarele prea interesante *declarații*: [...] [TR, nr. 10, 9 feb. 1918, p. 37]

[...] a dat următoarele *informațiuni*: [...] [TR, nr. 30, 30 mart. 1918, p. 118]

Contele Czernin *a ținut*, la această ocazie, *o vorbire* în numele delegaților celor patru aliați și reprezentanților Ucrainei [...] [TR, nr. 12, 14 feb. 1918, p. 45]

Secretarul de stat *a ținut* în camera imperială *o vorbire*, în care a citit o depeșă [...] [TR, nr. 15, 23 feb. 1918, p. 58]

4.2. Verbe *dicendi* cu valori suplimentare

Această categorie este cea mai extinsă și, prin urmare, cea mai eterogenă, cuprinzând verbe care, pe lângă sensul general de performare a unui act de enunțare, exprimă și informații secundare, referitoare la procesul de enunțare (claritate sau lipsa acesteia, particularități de articulare a cuvintelor, intensitate: *a bâigui*, *a găngăvi*, *a silabisi*, *a striga* etc.), la atitudinea, intenția sau starea emoțională a emițătorului originar (*a bodogăni*, *a bombăni* etc.), relația dintre emițător și receptor (*a dialoga*, *a se tutui* etc.), diverse acte verbale (*a mulțumi*, *a preveni*, *a sfătui* etc.). Includem în categoria verbelor *dicendi* cu valori suplimentare o serie de verbe polisemantice al căror sens generic se poate extinde și în zona comunicării verbale: *a arăta*, *a continua*, *a începe*, *a sfârși*, *a urma* etc.

Având în vedere diversitatea situațiilor ilustrate de verbele reunite în această categorie, propunem o clasificare ținând cont de actele verbale desemnate, de particularităților actului de enunțare, de organizarea discursului și de diverse forme discursive. Enumerarea verbelor *dicendi* ilustrative pentru fiecare clasă va fi urmată de notarea unor locuțiuni sau formulări perifrastice corespunzătoare (precedate de abrevierea „loc.”).

4.2.1. În prezentarea bazată pe tipurile de acte verbale desemnate, pornim parțial de la clasificarea propusă de J. Searle [1977] pentru actele de vorbire ilocuționare: reprezentative (asertive: diverse afirmații), comisive (promisive: asumarea unor angajamente), directive (cereri, sfaturi, inclusiv întrebări etc.), declarative (diverse acțiuni instituționale) și expresive (exprimă starea psihică sau atitudinea vorbitorului față de starea de lucruri prezentată într-un enunț: felicitări, mulțumiri, scuze) [Pătrunjel, 2014-2015: 26]. Fiecărui tip de act de vorbire îi corespund unul sau mai multe verbe performative care funcționează ca mărci ale scopului ilocuționar specific actului verbal respectiv⁹.

Valorificând clasificările actelor de vorbire elaborate de J. Austin și J. Searle, cărora le aduce atât validări, cât și amendamente sau îmbunătățiri, Alina Pătrunjel [2014-2015: 27-28] ia

⁹ Verbele performative sunt verbe a căror folosire la persoana I sg. indicativ prezent activ implică nu numai desemnarea unei acțiuni, ci și realizarea acesteia [v. DSL, 2001, s.v. *performativ*]. Verbele performative reprezintă forma tipică de expresie a forței ilocuționare a unui enunț. Enumerăm câteva verbe performative care exprimă valori ilocuționare proprii actelor de vorbire: reprezentative (*a afirma*, *a insista*, *a sugera* etc.); directive (*a cere*, *a ordona*, *a sfătui* etc.); comisive (*a jura*, *a promite* etc.); declarative (*a declara*, *a decreta*, *a pronunța* etc.); expresive (*a felicita*, *a mulțumi*, *a saluta*, *a se scuza* etc.).

în calcul mai mulți factori (intenție comunicativă, conținut propozițional, context de producere) și propune patru clase, care, la rândul lor, prezintă mai multe subtipuri: 1. acte de vorbire de tip **informațional** (care presupun comunicarea sau obținerea de informații, respectiv aserțiunea și întrebarea); 2. acte de vorbire de tip **acțional** (vizează impunerea realizării unei acțiuni de către participanții la interacțiune: cererea, promisiunea, propunerea, invitația, cererea permisiunii, acordarea permisiunii, interdicția); 3. acte de vorbire de tip **expresiv** (o manifestare în plan verbal a sentimentelor, a emoțiilor și a atitudinii vorbitorului față de o stare de lucruri: salutul, mulțumirea, scuza, complimentul, lauda, felicitarea, consolarea, condoleanțele, regretul, mustrarea, reproșul, disprețul, acuzația, insulta, blestemul etc.); 4. acte de vorbire de tip **declarativ** (acte care provoacă sau instituie o nouă stare de lucruri prin faptul de a declara ceva într-un cadru instituțional, cum ar fi acte realizate prin declarațiile făcute în cadrul unor ceremonii: botezul, căsătoria; declarații ale autorităților statului: declararea războiului; formule care însoțesc diferite sentințe: numirea, destituirea din funcție, arestarea, condamnarea; formule testamentare etc.).

În prezentarea tipurilor de acte verbale desemnate respectăm distincția dintre actele **ilocuționare** (intenția vorbitorului, asociată unui conținut propozițional, scopul enunțării) și cele **perlocuționare** (constituite de efectele pe care le produce asupra receptorului rostirea unui enunț cu o anumită forță ilocuționară) [DSL, 2001, s.v. *perlocuționare*].

A) Actele ilocuționare corespund următoarelor acte de vorbire (unele, cu mai multe subcategorii):

i) **reprezentative**¹⁰: aserțiuni: *a aminti, a anunța, a exclama, a înștiința, a menționa, a propovădui, a (se) vesti, a (se) zvonii*, loc. *a aduce la cunoștința (cuiva), a aduce știrea, a avea informare*¹¹ (*că*), *a face cunoscut, a face declarații, a ține un discurs / o vorbire*; sublinierea mesajului transmis: *a accentua, a preciza, a stărui*, loc. *a scoate în relief*; constatarea: *a constata*; opinia: *a crede, a susține*, loc. *a fi de părere*; dezvăluirea, confesiunea: *a destăinui, a mărturisi, a recunoaște*, loc. *a scoate la iveală*; insistența: *a stărui*; predicția: *a profeti*; reacția (neutră, pozitivă sau negativă) la un discurs exprimat de un alt interlocutor sau de un colocutor: *a contrațice, a răspunde, a replica, a riposta*, loc. *a da răspuns*; interpelarea: *a (se) adresa, a interpela*.

ii) **comisive**: promisiune: *a făgădui, a promite*;

iii) **directive**: rugăminte, cerere: *a cere, a pretinde, a ruga*; sfat: *a invita, a îndemna, a învăța, a propune, a recomanda, a sfătui*; ofertă: *a propune*, loc. *a face o propunere*; ordin: *a dispune, a porunci*, loc. *a da ordin, a da poruncă*;

iv) **expresive**¹²: *a critica, a dojeni, a felicita, a glorifica, a învinui, a mulțumi, a protesta, a saluta*; loc. *a face imputări, a trimite laude*;

v) **act verbal de tip interogativ**¹³: *a chestiona, a (se) întreba*, loc. *a cere lămuriri, a face întrebare*.

B) Verbe care desemnează efecte perlocuționare: *a asigura, a convinge*.

4.2.2. Particularități ale actului de emiter

Includem aici verbe ale căror trăsături semantice suplimentare indicând particularități ale actului de enunțare sunt dominante în raport cu forța ilocuționară a

¹⁰ Acestei serii îi corespunde categoria verbelor *dicendi* propriu-zise (prezentate sub 4.1.).

¹¹ Surprinde utilizarea extrem de redusă a verbului *a informa*.

¹² Ramona-Maria Zvirid [2013] stabilește 11 subtipuri de acte verbale pe care le-a inclus în seria expresivelor, pe baza capacității acestora de a indica diferite atitudini sau stări emoționale experimentate de emițător în cursul interacțiunii: complimentul, lauda, autolauda, insulta, critica, autocritica, reproșul, acuzația, salutul, mulțumirea și scuza.

¹³ GALR [II, 2005: 25] adaugă celor cinci tipuri de acte de vorbire din clasificarea lui J. Searle un al șaselea tip: actele de vorbire întrebări (acte de vorbire prin care se formulează întrebări).

acestora, care trece pe plan secund. Astfel există verbe care oferă informații despre: afectul care însoțește enunțarea (*a (se) plânge, a se tânguî* – tristețe), intensitate (*a aclama, a striga* – intensitate ridicată), modalitatea de transmitere a mesajului ([+ tehnic]: telegramă, telefon etc.): *a depeșa, loc. a duce telefonic la cunoștință, a trimite telegramă*.

Remarcăm, ca o particularitate a stilului publicistic, absența verbelor care descriu, în general, vorbirea orală, în palierul popular, cum ar fi cele care redau lipsa de claritate în vorbire (*a bălmăji, a bâiguî*), intensitatea scăzută (*a șopti*), afecte intense (furie: *a se răsti*), particularități ale procesului de articulare etc. În schimb, observăm un stil voit neutru, în acord cu dezideratul obiectivității jurnalistice. Unele verbe care fac referire la afect sunt mai degrabă utilizări figurate:

Ziarul *Arbeiterzeitung se plânge* că voim să nimicim vechile tradiții austriace [...] [TR, nr. 3, 24 ian. 1918, p. 10]

Utilizarea unor verbe ca *a aclama* și *a striga* sunt în ton cu atmosfera generală a epocii, de avânt patriotic:

Românii îl *aclamă* [...] [R, nr. 42, 31 dec. 1918, p. 1]

Vocea preotului nostru dr. Felea *aclama* înainte [...] [R, nr. 43, 2 ian. 1919, p. 2]

[...] numărul sărmanilor noștri orfani crește zi ce merge și ne *strigă* zicând: «Eu plâng și ochiul meu s-a prefăcut în lacrimi [...]» [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 82]

4.2.3. Organizarea discursului

I. Fónagy [1986: 270] numește verbele care servesc la organizarea discursului *conversational verbs (organizērs)*. Astfel de verbe sau perifraze verbale pot desemna: intervenția într-un discurs aparținând altui Emițător: *a întrerupe*, completarea unui discurs: *a adăuga, a completa, a continua, a urma*, locuțiuni sau formulări perifrastice: *a trece mai departe (cu cuvintele), a zice mai departe*, repetarea unui discurs sau a unei idei exprimate anterior: *a repeta*, inițierea unui discurs: *a începe*, loc. *a cere cuvântul, a deschide* (cu determinant)¹⁴, *a lua cuvântul, a(-și) începe vorbirea*, marcarea inițierii unui discurs aparținând altui locutor: loc. *a da cuvântul, a urma la cuvânt*; finalizarea unui discurs: *a încheia, a sfârși* (uneori, cu determinant: *a sfârși vorba*), *a termina*.

4.2.4. Forme discursive

O serie de verbe desemnează acte discursive¹⁵: a) simple: *a arăta* („a explica”, sens înregistrat în majoritatea lucrărilor lexicografice), *a cita, a citi, a descrie, a enunța, a explica, a (se) exprima*¹⁶, *a expune, a predica, a prezenta, a propaga* (cu determinant: *principiile* etc.), *a raporta, a recita, a reproduce, a tâlmăci*, loc. *a da lămuriri, a desfășura ideea (că), a dezvolta (pe larg, amănunțit)*; b) dialogale (care presupun reciprocitatea actului vorbirii): *a conversa, a dezbate* (o chestiune), *a discuta, a se întreține (cu...), a polemiza*, loc. *a avea o convorbire, a se lua înțelegere (ca...)* etc.

¹⁴ [...] a deschis adunarea cu un mare discurs [...] [TR, nr. 34, 9 apr., p. 133]

¹⁵ Întrucât se referă la forma discursului, aceste verbe au valoare metacomicativă. Cf. Villa [1984: 193, 198], care vorbește despre *verba loquendi* (verbe centrate pe procesul de enunțare).

¹⁶ Cu compliniri, indicând maniera (*prin cuvintele, în următorul mod*) sau cu obiect direct, indicând mesajul transmis: *au exprimat secretarului de stat, de-o potrivă, mulțumirea și aprobarea lor deplină* [TR, nr. 2, 22 ian. 1918, p. 6]. Se înregistrează izolat locuțiunea *a da expresie* (cu dativul): [...] *a dat expresie punctului său de vedere, prin următorul comunicat*: [...] [TR, nr. 29, 28 mart. 1918, p. 114]; [...] *a dat expresie sentimentului comun prin cuvintele*: [...] [TR, nr. 29, 28 mart. 1918, p. 114].

Nicoletta Villa [1984: 187] numește verbele care desemnează o situație dialogală, cu schimb de replici, verbe „reciproce” sau „simetrice”.

Redăm mai jos câteva contexte relevante pentru cele două categorii de acte discursive:

În a doua declarație, Socolnicov *arată* că [...] [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 83]

[...] asesorul consistorial Mateiu Voileanu *tălmăcește* urările de bine ale celor prezenți. [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]

Prezidentul delegațiunii ucrainene din Kiev [...] *polemizează* cu Troțki arătând mijloacele prin cari bolșevicii voiesc să-și susțină puterea. [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 34]

În ședința plenară [...], *s-a luat înțelegere* ca ministrul de externe contele *Czernin* și secretarul de stat *Kühlmann* să semneze contractele [...] [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 83]

Generalul Berthelot *s-a întreținut* foarte afabil cu toți membrii delegațiunilor [...] [R, nr. 43, 2 ian. 1919, p. 1]

Un corespondent al ziarului [...] *a avut* de curând o *convorbire* cu baronul Richthofen [...] [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 83]

Surprinz utilizările verbelor *a enunța*, *a se exprima*¹⁷ și *a expune* în coocurență cu DR:

Propunerea se aprobă, și adunarea *enunță* că susține și mai departe [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 34]

Ministrul prezident Clémenceau *s-a exprimat* în următorul mod către ziaristi: Tot ce pot să vă spun acum este că rezultatele conferenței sunt dintre cele mai fericite [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 34]

În altă parte a discursului său, [...] *expune* în culori negre cum pe frontul vestic puterile centrale își pot acum trimite trupe [...] [TR, nr. 13, 19 feb. 1918, p. 46]

4.3. Observații asupra verbelor *dicendi* cu valori suplimentare

Faptele prezentate mai sus despre verbele *dicendi* cu valori suplimentare necesită unele precizări. O serie de verbe se situează la limita dintre categorii, având particularități proprii mai multor clase, de exemplu *a riposta*, care exprimă atât reacția la discursul unui interlocutor, cât și afectul negativ.

Frecvent, verbe *dicendi* obișnuite (*a spune*, *a răspunde*, *a vesti* etc.) capătă valori suplimentare (afect, claritate, atitudine fermă, deschisă ori insistentă etc., canal de transmitere a mesajului etc.) datorită diverselor compliniri lexicale: *a răspunde sus și tare* (= a răspunde cu fermitate); *a răspuns emoționat*; *îndurerați grăim*; *a salutat foarte călduros*; *a mulțumit în cuvinte călduroase*; *face aspre imputări*; *a spus în cuvinte alese*; *strigând din inimă*; *vorbește pe față*; *expune amănunțit*; *repetăm cu stăruință*; *ni se vestește prin următoarea telegramă*; *o telegramă scurtă* [...] *a anunțat* etc.

Ca o caracteristică a textului jurnalistic, se remarcă frecvența utilizării verbale impersonale: *se anunță*, *se comunică*, *se depeșează*, *se scrie*, *se vestește*, *se zvoneste*, *s-a exprimat dorința (că)* etc.

¹⁷ Cf. Zafiu [1994, II: 21], care blamează utilizarea lui *a (se) exprima* cu subordonată introdusă prin *că*, reminiscență a utilizării prețioase din primele decenii ale secolului al XX-lea.

Multe verbe nu acceptă discurs raportat, având doar utilizare narativă sau admitând compliniri: *a aclama, a contrazițe, a critica, a discuta, a felicita, a polemiza, a predica, a protesta, a reproduce, a rosti, a saluta, a stăruii, a tâlmăci, a termina* etc., în timp ce altele permit în mod obișnuit discurs-cadru:

Hertling, ocupându-se și cu discursul lui Wilson, *accentuează* că primește cele patru puncte fundamentale din vorbirea prezidentului [...] [TR, nr. 18, 2 mart. 1918, p. 70]

Carol Huszár [...] *susține* că parlamentarismul ungar bolnav se poate vindeca numai prin lărgirea dreptului de alegere. [TR, nr. 22, 12 mart. 1918, p. 86]

Czernin *replcă* lui Troțki că [...] [TR, nr. 10, 9 feb. 1918, p. 38]

[...] care la auzul afirmațiunii ministrului nostru de externe [a] *exclamat*: «Contele Czernin a mințit». [TR, nr. 34, 9 apr. 1918, p. 133]

Urmându-se discuția asupra proiectului, deputatul [...] *cere* ca, îndată după terminarea desbaterilor despre proiectul acesta, să se facă pașii necesari [...] [TR, nr. 22, 12 mart. 1918, p. 86]

Unele verbe se construiesc atât cu discurs narativ, cât și cu discurs indirect:

A raportat domnitorului despre chestiunea reformei electorale [...] [TR, nr. 22, 12 mart. 1918, p. 86]

Agența Havaz *raportează* că și cabinetul [...] [TR, nr. 24, 16 mart. 1918, p. 94]

O situație aparte o prezintă verbele *a (se) exprima, a expune* și *a prezenta*, care necesită compliniri lexicale, cu rol de obiect direct:

Contele Ștefan Tisza *și-a exprimat dorința* ca în reforma privitoare la dreptul electoral să se facă un compromis [...] [TR, nr. 9, 7 feb. 1918, p. 33]

Consistorul *și-a exprimat convingerea* că [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

[...] unii dintre oratori *și-au exprimat îngrijorările* cu raport la dreptul de vot [...] [TR, nr. 13, 19 feb. 1918, p. 46]

Vorbitorul [...] *expune faptul* că în cuvântul «drept de vot universal» nu se cuprinde o noțiune precisă. [TR, nr. 2, 22 ian. 1918, p. 6]

Deputatul Bizony *expune punctul de vedere* al disidenților partidului Appony [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

De multe ori, discursul raportat este introdus de substantive *dicendî: aclamare/aclamație, alocuțiune, cuvânt, promisiune, răspuns, strigăt, vestire, vorbă* etc.:

După viile *aclamări* de «să trăiască!» [...] [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]

Actualul guvern venise la vremea sa cu *promisiunea* în proțap că va înlăptui votul universal și secret. [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]

Răspunsul domnului secretar de stat, că biserica noastră n-a dovedit [...] [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

Remarcăm apariția extrem de redusă a verbelor *a informa*, *a observa* „a constata”, *a comanda*, *a ordona*, *a (se) scuza*, în favoarea substantivelor *observare*, *informare*, *scuză* și a loc. a *da ordin*.

Scuzele că «nu-i cu puțință» n-au temeii. [TR, nr. 18, 2 mart. 1918, p. 71]

Observările lui Wilson la adresa contelui Czernin sunt ținute în ton simpatic și călduros. [TR, nr. 13, 19 feb. 1918, p. 46]

O trăsătură specifică publicisticii de la 1918 este supraraportarea, care constă în folosirea unui verb *dicendi* cu valori suplimentare dublat de un verb *dicendi* propriu-zis, cu valoare semantică neutră:

La început, *sfătui*se învățăceii săi [...] să meargă numai în comune jidovești, *zicându-le*: „Să nu mergeți în calea păgânilor [...]” [TR, nr. 17, 28 feb. 1918, p. 66]

Hakki pașa, într-o cuvântare mai lungă, *răspunde* lui Socolnicov și *zice* că Turcia stăpânise în curs de veacuri [...] [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 83]

Răspunde ministrul prezident [...] , *zicând* că regretă aducerea din nou la ordinea zilei a chestiunii armatei ungare independente. [TR, nr. 24, 16 mart. 1918, p. 94]

4.4. Verbe contextual *dicendi*

O serie de verbe capătă sens declarativ numai în anumite contexte, fiind, de cele mai multe ori, utilizări figurate (*a lătra*, *a mârâi*, *a mormăi*¹⁸ etc.). În publicațiile din anul 1918 pe care le-am parcurs, nu am găsit, cum era și de așteptat, un număr impresionant de verbe *dicendi* cu utilizări figurate. Dintre acestea, enumerăm: *a apăra*, *a ataca*, *a atinge*, *a înșira*, *a se mira*, *a se ocupa cu*, *a țese*, *a ține* (inv. „a susține, a afirma”), loc. *a se încinge discuție*, *a se lăți vestea* etc.

Mai jos, câteva contexte edificatoare:

Ioan Sándor *apără* expunerile făcute de contele Ștefan Bethlen [...] [TR, nr. 22, 12 mart. 1918, p. 86]

După un contra răspuns [sic!] al lui Socolnicov, care își *apără* și mai departe punctul său de vedere [...] [TR, nr. 21, 9 mart. 1918, p. 83]

[...] a criticat activitatea cabinetului Wekerle și *a atacat* cu deosebire pe ministrul de justiției [...] [TR, nr. 10, 9 feb. 1918, p. 37]

Atinge în discursul său mai multe greșeli [...] [TR, nr. 15, 23 feb. 1918, p. 58]

[...] *să înșir* acuze fără sfârșit [...] [TR, nr. 32, 4 apr. 1918, p. 126]

Stând astfel lucrul și fiindcă în ziua plecării lui Troțki *s-a lăfit vestea* că secretariatul general din Kiev și-a înaintat demisiunea [...] [TR, nr. 8, 5 feb. 1918, p. 31]

¹⁸ Pentru o discuție despre verbele care desemnează sunete emise de animale cu extindere metaforică în planul comunicării umane, vezi Golopenția, 2017: 240 [“The vocabulary for expressive human noise-making adds verbs borrowed from the vocabulary for animal noise-making.”]

Vorbitorii *s-au ocupat cu* chestiunea disolvării camerei. [TR, nr. 25, 19 mart. 1918, p. 98]

Ideile nouă le *țesea* ținând seamă de șirul gândirilor [...]. Și astfel *țesu* el prin icoana aceasta o întreținere despre lucruri sfinte. [TR, nr. 17, 28 feb. 1918, p. 66]

Nicolae Kostyál *ține* că guvernul a greșit [...] [TR, nr. 13, 19 feb. 1918, p. 46]

5. Concluzii

Am încercat, în articolul de față, să realizăm o descriere a clasei de verbe (și locuțiuni) *dicendi* folosite în presa anului 1918, fără a le departaja pe baza capacității de a reda discurs raportat. Am propus o clasificare în trei mari categorii, pe baza tipului de sens (de bază, secundar sau figurat): verbe *dicendi* propriu-zise, verbe *dicendi* cu valori suplimentare și verbe contextual *dicendi*. Verbele *dicendi* cu valori suplimentare suscită un interes sporit, datorită numărului mare de elemente componente și eterogenității acestora, fapt pentru care am propus o organizare a acestora bazată, în special, pe comportamentul pragmatic: verbe care desemnează a) acte verbale ilocuționare (scopul comunicării): reprezentative, comisive, directive, expresive, întrebări și b) acte verbale perlocuționare (efectul comunicării). Alte criterii de stabilire a unor subclase de verbe *dicendi* au fost: desemnarea de particularități ale actului de emiterie (intensitate, afect, canal de transmitere a mesajului etc.), forme de expunere discursivă și organizare a discursului. În acord cu specificul textului jurnalistic, cel mai bine reprezentată este clasa de verbe *dicendi* cu valori suplimentare, urmată de verbele *dicendi* propriu-zise și de cele care desemnează forme de expunere discursivă; evident, cel mai slab reprezentate sunt verbele care exprimă particularități ale actului de emiterie și cele contextual *dicendi*.

Este interesant de subliniat că presa de informare de la 1918 prezintă unele trăsături care o particularizează, în raport cu publicistica de peste un veac. Punctăm în primul rând selecțiile lexicale arhaice, specifice epocii: *a cuvânta, a grai, a rosti, a tălmăci, a vesti*, loc. *a aduce știre, a da poruncă, a face întrebare, a ține o vorbire* etc.

Se remarcă apariția frecventă, pe lângă verbele de bază *dicendi*, a unor verbe ca *a declara, a arăta, a accentua* și *a susține*, construite de regulă cu discurs raportat; de asemenea, preferința pentru locuțiuni și diverse construcții perifrastice (*a aduce știrea, a avea informație (că), a da expresie, a da răspuns, a face întrebare, a fi de părere, a desfășura ideea, a-și exprima convingerea / dorința / îngrijorarea / părerea de rău* etc.). Între *a zice* și *a spune*, era preferat primul verb, situație diferită de cea din publicistica actuală, în care *a zice* este simțit ca familiar. Surprinde ocurența redusă a verbelor *a afirma* și *a informa*, frecvente însă în presa actuală. Unele verbe admit coocurența cu discursul raportat (*a comunica, a declara, a răspunde, a susține, a zice* etc.), în timp ce altele se construiesc numai narativ, necesitând compliniri lexicale (*a exprima, a prezenta, a rosti, a tălmăci* etc.) sau permițându-le (*a mulțumi, a vorbi* etc.).

Des întâlnit în presa de la 1918, fenomenul raportării tautologice, în care un verb *dicendi* este dublat de un altul, neutru semantic (cel mai adesea, *a zice*, urmat de *a declara*), devenind o simplă marcă a discursului raportat, este o particularitate sintactică învechită, cu efect retoric: *a rostit un mesaj* [...] și *a declarat* [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]; *Răspunde* [...] *zicând* [TR, nr. 24, 16 mart. 1918, p. 94]. Un alt tip de supraportare este acela în care verbele zicerii erau completate de verbe din același câmp lexico-semantic (la modul indicativ sau, mai frecvent, la gerunziu), făcând referire la aceeași activitate de comunicare (două acțiuni simultane în procesul de enunțare): *Terminând, promite că* [...] [TR, nr. 14, 21 feb. 1918, p. 55]; *a vorbit* [...] *propunând ca* [...] [TR, nr. 35, 11 apr. 1918, p. 138].

Maria Cvasnii Cătănescu [2006: 105] arată că, în textele informative, impresia de autenticitate a informației și de obiectivitate a jurnalistului este creată în special de secvențele de discurs direct și indirect. Nu puține sunt însă pasajele narative, specifice și ele stilului publicistic de informare:

Regele George al Angliei *a rostit un mesaj* în parlament și *a declarat* că prin colaborarea Statelor Unite s-a întărit puterea armelor înțelegerii. *Vorbește* după aceasta despre căderea Rusiei [...]. Regele *trimite laude* la adresa soldaților săi și a marinei și *accentuează* că prima țintă va fi de aici încolo continuarea cu succes a războiului. [TR, nr. 11, 12 feb. 1918, p. 42]

La cele două vorbiri rostite *răspunde* înduioșat până la lacrimi modestul prim-notar Chirca. *Expune* greutățile slujbei de notar, [...], din pricina cărora *recunoaște* că unele îndatoriri nu le-a putut îndeplini după îndemnul și dorința inimei sale [...]. *Mulțamește* călduros dlui primpretor [...], *făgăduind* că va căuta [...] să îndeplinească cu silințe nepregetate multele cerințe ale slujbei sale. *Terminând, promite* că fondul înființat îl va spori [...]. [TR, nr. 14, 21 feb. 1918, p. 55]

În textul publicistic al anului 1918, pasajele narative, aproape „telegrafice”, utilizarea unor verbe marcate [+ formal] sau [+ instituțional] (*a comunica, a declara, a susține*), utilizarea impersonală a verbelor *dicendi* (*se anunță, se comunică, se vestește*) relevă obiectivitatea jurnalistului, poziția neutră a acestuia, precum și prudența față de informațiile preluate din alte surse. Pe de altă parte, stilul obiectiv este în contrapondere cu un stil în care jurnalistul își lasă „amprenta”, încercând să-și facă vizibilă atitudinea și punând în practică o serie de mijloace de evaluare a evenimentelor expuse, printre care alegerea verbelor de comunicare și a complinirilor lexicale, uneori epitetice: *a ținut* [...] *o vorbire fulminantă* [TR, nr. 24, 16 mart. 1918, p. 94]; *a rostit* [...] *un mare discurs* [TR, nr. 25, 19 mart. 1918, p. 98]; *a arătat în expunere frumoasă că...* [TR, nr. 1, 17 ian. 1918, p. 2]; *a vorbit chibzuit și cu bogată înțelepciune, cu mlădieri ne mai pomenite de sinceritate, a grăit botărât și respicat* [...] [TR, nr. 5, 29 ian. 1918, p. 17]. Așadar, verbul *dicendi* era adesea un mod de „intervenție” a jurnalistului în textul citat, o marcă a atitudinii raportorului, o redare mai mult sau mai puțin subiectivă a discursului unui prim locutor. Se poate vorbi în acest caz de amestec de voci, de polifonie.

În concluzie, presa de la 1918 orbita, pe de o parte, în jurul obiectivității informative, într-un moment istoric tensionat, iar pe de altă parte, în jurul unei subiectivități auctoriale, menite a impresiona și a persuadea. Atrag atenția, din perspectiva secolului al XXI-lea, caracterul ușor arhaic al lexicului, preferința pentru construcții perifrastice, varietatea modalităților de raportare a unui text, folosirea de mijloace literare menite a spori forța persuasivă, caracterul interdiscursiv, polifonic al textului, toate acestea având rolul de a marca originalitatea discursului jurnalist al anului 1918.

BIBLIOGRAFIE

- Barbu, 2014: Ximena-Iulia Barbu, *Verbele dicendi în limba română din perspectivă sincronică și diacronică*, București, Editura Universității, 2014.
- Bălășoiu, 2004: Cezar Bălășoiu, *Discursul raportat în textele dialectale românești*, București, Editura Universității, 2004.

- Bidu-Vrănceanu-Forăscu, 2005: Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Editura Humanitas Educațional, 2005.
- Brâncuș, 2004: Gr. Brâncuș, *Istoria cuvintelor. Unitate de limbă și cultură românească*, ediția a II-a, București, Editura Fundației România de Măine, 2004, pp. 172-174.
- Cvasnii Cătănescu, 2006: Maria Cvasnii Cătănescu, *Retică publicistică. De la paratext la text*, București, Editura Universității, 2006.
- Fónagy, 1986: I. Fónagy, "Reported Speech in French and Hungarian", în *Direct and Indirect Speech*, Florian Coulmas (ed.), Berlin – New York – Amsterdam, Mouton de Gruyter, 1986, pp. 255-308.
- Golopenția, 2017: Sanda Golopenția, *Acțiune, interacțiune, identitate: studii de pragmatică lingvistică*, București, Editura Academiei Române, 2017, pp. 230-253 [*Verbs for Locutionary Acts in Romanian*].
- Manu Magda, 2014: Margareta Manu Magda, „Vorbirea directă în textele românești din secolul al XVI-lea”, în *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, I, București, Editura Universității, 2014, pp. 287-296.
- Monville-Burston, 1993: M. Monville-Burston, «Les verba dicendi dans la presse d'information», în «Langue française», 98, 1993, pp. 48-66.
- Pătrunjel, 2014-2015: Alina Pătrunjel, „Aspecte privind clasificarea actelor de vorbire din limba română”, în „Buletin de lingvistică”, nr. 15-16, 2014-2015, pp. 24-29.
- Popa, 2007: Ileana-Camelia Popa, «Les verba dicendi a spune et a zice», în „Studii și cercetări lingvistice”, LVIII, nr. 2, 2007, pp. 349-362.
- Prelipcean, 2015: Alina-Viorela Prelipcean, *Verba dicendi în limbile română și spaniolă: privire comparativă*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015.
- Searle, 1977: John R. Searle, *A Classification of Illocutionary Acts*, in A. Rogers, B. Wall, J. P. Murphy (eds.), *Proceedings of the Texas Conference of Performatives, Presuppositions, and Implicatures*, Arlington, Va: Center of Applied Linguistics, 1977.
- Villa, 1984: Nicoletta Villa, *I verba dicendi dell'italiano*, în *Studies in Italian Applied Linguistics. Studi di linguistica applicata italiana*, N. Villa, M. Danesi (eds.), Biblioteca di Quaderni d'Italianistica, I, Ottawa, Canadian Society for Italian Studies, 1984, pp. 183-200.
- Zafiu, 1994: Rodica Zafiu, „Verbe de declarație”, în „Limba și literatura română”, XXIII, nr. 2, 1994, pp. 14-17 (I), 3-4, 21-22 (II).
- Zvirid, 2013: Ramona-Maria Zvirid, *Actele verbale expresive în limba română*, București, Editura Universității, 2013.

Sigle:

- DSL, 2001: Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001.
- GALR, 2005: Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, vol. I: *Cuvântul*, vol. II: *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Reviste:

- GZ = „Gazeta Bucureștilor”
 GT = „Gazeta Transilvaniei”
 R = „Românul”
 TR = „Telegraful Român”